

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 15

Хохліна О. П. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, м.Київ; e-mail: epkhokh@ukr.net; ORCID 0000-0002-2126-5011

Проблема методологічних підходів у психології

Для з'ясування теоретичних засад наукового дослідження чи практичної діяльності психолога важливе значення має визначення методологічних підходів – теоретичних позицій щодо розуміння психічного явища, його вивчення, інтерпретації, впливу на нього. У статті висвітлено зміст основних методологічних підходів у психології – особистісного, діяльнісного та системного. Використання зазначених підходів розглянуто як засіб удосконалення побудови та збагачення теорії науки, а також підвищення ефективності її застосування на практиці. Обґрунтовано, що принцип (пояснювальний) психології – висхідне теоретичне положення теорії, крізь призму якого досліджують психічне явище. Підхід передбачає врахування основних принципів психології в їх взаємозв'язку та з можливим акцентом на одному з них. Тобто підхід є ширшим поняттям, ніж принцип. Як складові особистісного підходу у психолого-педагогічній науці та практиці розглядають індивідуальний і віковий підходи. Індивідуальний підхід полягає в тому, що в дослідженні та навчально-виховній роботі необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної людини, які надають їй неповторності. У межах культурно-історичної концепції діяльнісного підходу сформувалася суб'єктно-діяльнісна концепція. Розуміння діяльнісного підходу в контексті цієї концепції утвердилося як динамічна парадигма діяльності, що засвідчує її саморух, саморозвиток. Визначальним для неї є принцип активності. Формула активності полягає в тому, що внутрішнє (суб'єкт) діє через зовнішнє й тим самим себе змінює. Системний підхід дає змогу інтегрувати та систематизувати психологічні знання, обмежувати суб'єктивізм в інтерпретації психічних явищ. Він сприяє виявленню прогалин у знаннях про конкретні об'єкти, їх неповноту, визначити напрями подальших досліджень, передбачити властивості об'єктів, інформації про які бракує.

Ключові слова: методологічний підхід; особистісний підхід; діяльнісний підхід; системний підхід.

Постановка проблеми. Необхідною умовою проведення наукового дослідження та практичної діяльності психолога є визначення їх методологічних засад. До складових цих засад належать, зокрема, методологічні підходи – теоретичні позиції щодо розуміння психічного явища, його вивчення, інтерпретації, впливу на нього. Цей термін інколи використовують і як синонім концепції, і як конструктивний принцип у науці чи практиці [1].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що поняття підходу часто ототожнюють із поняттям принципу. Однак, на наш погляд, принцип (пояснювальний) психології – це висхідне теоретичне положення теорії, крізь призму якого розглядають психічне явище. Підхід передбачає врахування основних принципів психології у їх взаємозв'язку та з можливим акцентом на одному з них. Тобто підхід – поняття ширше, ніж поняття принципу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з результатами вивчення джерельної бази за окресленою тематикою, у психології найпоширенішими є особистісний (зокрема індивідуальний і віковий), діяльнісний та системний підходи (О. М. Леонтьєв, А. В. Петровський, В. А. Петровський, В. В. Рибалка, С. Л. Рубінштейн, О. М. Ткаченко та ін.).

Метою нашого теоретичного дослідження стало вивчення проблеми методологічних підходів у психології з метою з'ясування їх змісту.

Виклад основного матеріалу. Сучасне розуміння особистісного підходу сформувалося ще в 50–60-ті роки минулого століття в межах гуманістичної психології (К. Роджерс, А. Маслоу, Р. Мей та ін.). Особистісний підхід означає визнання цілісності головного об'єкта вивчення психології – людини як з позицій її психічної організації, так і з позицій її взаємодії з об'єктивним світом – діяльності. Цілісність психіки (насамперед як свідомості) та діяльності людини фокусуються в понятті «особистість». Відповідно до особистісного підходу, жодне психічне явище (чи то процес, чи стан, чи властивість), що виявляється в діяльності, а отже, і власне діяльність, її елементи – дії та вчинки, не можна правильно тлумачити без урахування їхньої особистісної обумовленості [2].

Особливості особистісного підходу у вітчизняній психології досліджено в працях І. Д. Беха, Л. І. Божович, Н. С. Лейтеса, В. А. Крутецького, К. К. Платонова, Е. О. Помиткіна, В. В. Рибалки, С. Л. Рубінштейна, Б. О. Федоришина та ін.

Згідно з ученням С. Л. Рубінштейна, особистість формує основу трактування психіки людини загалом [3]. На думку цього науковця, психічні процеси та психічні властивості особистості становлять одне ціле. З одного боку, усі психічні процеси визначаються особливостями особистості, починаючи з відчуття та сприймання, які залежать не лише від діяльності аналізаторів, а й від властивостей особистості, її сприйнятливості, вразливості; з другого – кожний вид психічних процесів під час діяльності стає її властивостями. Індивідуально-типологічні

особливості психічних процесів – це вже психічні властивості й особливості особистості.

Реалізація особистісного підходу передбачає такі кроки: виявлення та висвітлення можливостей особистості; становлення в неї свідомості та самосвідомості, допомога в усвідомленні себе як особистості, своїх можливостей; розвиток особистості, психофізичних можливостей; сприяння особистісно значущим її самовизначенню, самореалізації та самоствердженню. Особистісний підхід розглядають як методологічний інструментарій у роботі науковця та практика. Відповідно до позиції В. В. Рибалки, він передбачає концептуальне уявлення про особистість; комплексну психодіагностику якостей особистості; концептуальну інтерпретацію отримуваних даних; комплексу методів цілісного, усебічного розвитку якостей особистості; умови цілісної реалізації цих якостей у відповідних видах спільної діяльності та соціальної поведінки [4].

На думку В. В. Рибалки, особистісний підхід може бути втілено у двох тенденціях: 1) особистісно доцентрована; 2) особистісно відцентрована. Особистісно доцентрована тенденція виявляється у визначенні глибинної системно-психологічної сутності особистості. Особистісно відцентрована тенденція охоплює різні види особистісно орієнтованих підходів, які полягають в зорієнтованості на окремі особистісні якості в цілісному особистісному контексті. Її застосовують, передусім, в освіті для реалізації особистісно орієнтованих підходів у вихованні, навчанні, професійній підготовці тощо [5].

Складовими особистісного підходу у психолого-педагогічній науці та практиці є індивідуальний і віковий підходи. Індивідуальний підхід полягає в тому, що в дослідженні й навчально-виховній роботі необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної людини, які надають їй індивідуальності, неповторності. Узагальнення результатів досліджень Б. Г. Ананьєва, Л. С. Виготського, Г. С. Костюка, В. С. Мерліна, В. В. Рибалки, С. Л. Рубінштейна засвідчують, що до індивідуальних особливостей належать:

1) особливості, що визначені базовими якостями індивіда як природної істоти. У психології найпоширенішою є думка, згідно з якою на психічному розвитку позначаються такі властивості індивіда, як: сформованість і функціонування головного мозку, специфіка нервової системи (нервових процесів збудження та гальмування), сформованість й особливості функціонування аналізаторів, стан здоров'я;

2) особливості, зумовлені приналежністю людини до різноманітних неповторних соціальних утворень: сім'ї, общин, соціальних груп, націй, народів, держав, релігій тощо. Так, О. Г. Асмолов стверджує, що якості, які є характерними для індивідуальності особистості, її «Я» – це історико-культурне утворення, яке стає дедалі виразнішим унаслідок розвитку соціальної системи, у якій триває життя особистості та її становлення;

3) особливості, визначені її статусом, соціальними ролями, авторитетом, рангом тощо. Важливе значення у становленні особистості має засвоєння соціальних ролей – відповідних прийнятим нормам способів поведінки людини залежно від її статусу в суспільстві, у системі міжособистісних стосунків. Вагомим у цьому процесі є інтегральний статус – професійно-посадовий;

4) індивідуальні особливості власне психічного розвитку. Психіка, усі її складові в кожній людині мають індивідуальні особливості вияву. Вони як уже сформовані, порівняно сталі якісні характеристики психіки позначаються на індивідуальності особистості, її загальному складі, розвитку. Усі аспекти психічного складу особистості, переходячи одна в одну, утворюють нерозривну єдність, яка завжди вирізняється не лише міжіндивідуальними, а й внутрішньоіндивідуальними відмінностями (С. Л. Рубінштейн) [3]. Так, кожна людина не лише відрізняється від інших, а й сама в різні моменти живе та діє на різних рівнях і досягає різних висот. І що більше можливостей людина має і що вищим є рівень її розвитку, то більшою є амплітуда таких коливань.

З індивідуальним підходом безпосередньо пов'язаний віковий підхід, який передбачає врахування особливостей становлення окремих складових психіки та розвитку особи загалом на певному віковому етапі. Адже психічний, зокрема й особистісний, розвиток відбувається гетерохронно. Кожному віковому етапу притаманне виникнення певних психічних новоутворень (Л. С. Виготський). Віковими новоутвореннями є той новий тип будови особистості та її діяльності, ті психічні і соціальні зміни, які вперше виникають на цьому віковому етапі та які є визначальними для свідомості людини, її ставлення до середовища, її внутрішнього й зовнішнього життя, розвитку в цей період [6]. В онтогенетичному розвитку людини виокремлюють сензитивні періоди, які є найсприятливішими для становлення певної психічної функції. Відповідно до вікового підходу,

вивчення та аналіз психічного розвитку особи слід здійснювати в контексті вікових норм, вікових можливостей. Норми особистісного становлення за стадіями запропонував у своїй концепції Е. Еріксон, а деяких особистісних якостей – Дж. Блок. У контексті проблеми онтогенетичного розвитку мислення та її видів щодо дитини раннього дошкільного віку адекватним буде аналіз її наочно-дійового мислення, для дошкільника – наочно-образного, а вивчення словесно-логічного мислення доцільно розпочинати з молодшого шкільного віку.

Важливим для психолога є використання діяльнісного підходу. На підставі результатів досліджень Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, Г. С. Костюка, О. М. Леонтьєва, О. О. Леонтьєва, С. Д. Максименка, С. Л. Рубінштейна та інших доходимо висновку, що діяльнісний підхід використовують для розуміння суті психічного, його походження, форми існування та вияву, призначення, формування (розвитку, корекції) тощо. Сутність діяльнісного підходу висвітлюють у контексті культурно-історичної концепції, у межах якої вивчали зміст діяльності, активності Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв. Виокремимо основні позиції діяльнісного підходу, акцентуючи увагу на єдності, взаємозв'язку двох явищ – діяльності та психіки.

1. Аналізуючи психічне явище, важливо сприймати його як діяльність – психічну діяльність. Така позиція ґрунтується на міркуванні О. М. Леонтьєва [7]. Згідно з ним, психічна, внутрішня діяльність має структуру зовнішньої, предметної діяльності. В іншій роботі вчений зазначає: «...Якою є загальна структура діяльності, яка забезпечує життя організму, його взаємодію з навколишнім світом, такою є й загальна структура психічного відображення» [8]. Визначення спільного між зовнішньою (практичною) і внутрішньою (психічною) діяльністю уможлиблює виявлення постійно здійснюваного між ними обміну ланками. Певні розумові дії можуть належати до структури практичної діяльності, і навпаки, зовнішні (практичні) рухові операції можуть обслуговувати виконання розумових дій у структурі суто психічної діяльності [7].

Зовнішня діяльність, стверджує О. М. Леонтьєв, обов'язково реалізується за участю психофізіологічних функцій, які є її (діяльності) основою і певною мірою впливають на її плин [7]. Зазначена теоретична позиція надає можливість жорстко не протиставляти зовнішню та внутрішню діяльність. Тобто можна розглядати зовнішні (практичні) дії та внутрішні (психологічні) у

зв'язку, як близькі за змістом. Така позиція діяльнісного підходу є вихідною для наступної.

2. Психічне потрібно трактувати як таке, що формується в діяльності, з метою регуляції цієї діяльності. На психологічному рівні, зауважував О. М. Леонтьєв, діяльність – це одиниця життя, опосередкована психічним, реальна функція якого полягає в тому, що воно орієнтує суб'єкта в предметному світі. Учений зазначав, що діяльність, з одного боку, є процесом, у якому виникає психічне відображення, тобто відбувається перехід відображуваного у психічне відображення в мозку людини, а з іншого – процес, який керується психічними процесами [7]. Ідеться як про механізми виникнення психічного, так і про призначення психічного. Психічне виникає там, де є в цьому необхідність: конкретна діяльність потребує наявності в людини певних психічних функцій. Якби не було необхідності практики, діяльності на підставі певної складової психіки, її особливостей, вона не виникла б і не закріпилася б.

Водночас породження психічного – не самоціль; воно виконує функцію забезпечення виконання діяльності, сприяння успішної активності людини в всіх сферах її життєдіяльності, регулюючи протікання всіх форм її активності. У цьому контексті Б.Ф. Ломов визначив структуру діяльності, у якій її складові відображають різні аспекти й рівні регуляційної функції психічного в підготовці, організації та виконанні діяльності, під час якої перетворюється її предмет [9]. Таким чином, виконання організованої діяльності зумовлює зміни психічного явища, яке сприяє регуляції цієї діяльності.

3. Психічне виявляється в діяльності. На думку С. Л. Рубінштейна, психічне особистості виявляється в праці, учінні, грі. Шлях від аналітичного вивчення психічних процесів до вивчення психічних властивостей особистості проходить через вивчення психологічного аспекту її діяльності. І навпаки: вивчення психологічного аспекту діяльності є вивченням психології особистості в процесі її діяльності [3]. Таким чином, суть цієї позиції полягає в тому, що вивчення психічного можливе на підставі аналізу виконання діяльності, оскільки саме в діяльності психіка «матеріалізується», екстеріоризується. Зазначене у психології враховують такі методи дослідження, як метод аналізу процесу й результатів діяльності, а також частковий метод – метод розв'язання задач.

4. Психічне є таким, що формується та перебудовується (розвивається, коригується) в діяльності. Діяльність (предметна)

охоплює два процеси: активне перетворення світу суб'єктом і зміни власне суб'єкта шляхом «усмоктування» в себе предметного світу (Т. В. Корнілова). Із цього приводу О. М. Леонтьєв стверджує: «для того щоб зрозуміти зміни психічного відображення в людині й те, у чому полягають умови й необхідність цих змін... необхідно ґрунтуватися на аналізі тих змін, які відбуваються в структурі діяльності» [8]. В онтогенетичному аспекті психіка формується в процесі інтеріоризації зовнішньої діяльності у внутрішню, психічну: щоб навчити розумових дій, потрібно рухатися «ззовні» (від зовнішніх, практичних, матеріальних дій) «усередину» (до дій внутрішніх, теоретичних, ідеальних) [10].

Однак найефективніше цей процес відбувається за умови спеціальної побудови зовнішньої діяльності (Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, Г. М. Дульнев, О. М. Леонтьєв та ін.). Оптимальне формування в особи необхідних складових розвитку, зокрема й особистісних якостей, уможливлується завдяки спеціальній організації та засвоєнню діяльності із заданими вимогами до вияву психіки. Це положення є вихідним для забезпечення формувальних впливів у психології та педагогіці. Саме на ньому ґрунтується теорія формування розумових дій П. Я. Гальперіна. Слушною є думка С. Л. Рубінштейна, згідно з якою психічні властивості – це не первісна даність; вони формуються й розвиваються в діяльності. Так само як організм не розвивається спочатку, а потім функціонує, а розвивається функціонуючи, так і особистість не формується спочатку, а потім починає діяти: вона формується діючи, в процесі діяльності [3]. Суб'єкт у своїх діяннях, в актах творчої самодіяльності, зазначає С. Л. Рубінштейн, не лише виявляється, він у них створюється і визначається. Тому тим, що він робить, можна визначити те, чим він є [1].

Таким чином, у межах культурно-історичної концепції діяльнісного підходу сформувалася суб'єктно-діяльнісна концепція, яка нині стає дедалі актуальнішою (О. Г. Асмолов, А. В. Петровський, В. А. Петровський, О. М. Ткаченко та ін.). Тлумачення діяльнісного підходу в контексті цієї концепції охоплено межами динамічної парадигми розгляду діяльності, що засвідчує її саморух, саморозвиток (В. А. Петровський) [11]. У ній визначальним є принцип активності. Формула активності (О. М. Леонтьєв) полягає в тому, що внутрішнє (суб'єкт) діє через зовнішнє й тим самим себе змінює [12]. Діяльність трактують не лише як активне ставлення людини до дійсності, а й як процес

реалізації життєвих відносин суб'єкта в предметному світі, як джерело саморозвитку [11]. Таким чином, за суб'єктно-діяльнісною концепцією, саме «через діяльність і в процесі діяльності людина стає сама собою» [10].

Автори концепції акцентують на важливості вивчення процесів прогресивного руху діяльності, її видозмін. Такий рух характеризується надситуативною активністю (тенденція, що є надлишковою щодо вихідної діяльності), що зумовлена процесом діяльності та є прогресивним моментом її руху. Суть надситуативної активності полягає в уявленні про те, що діяльність суб'єкта наділена особливою логікою, що суб'єкт ніби порушує межі вихідної ситуації розгортання діяльності, піднімається над ситуацією, переборюючи ситуативні обмеження на шляху виконання діяльності; виявляє здатність переходити за межі функції пристосування. Суб'єкт піднімається над ситуацією необхідності, виявляє ініціативу, розширює та поглиблює свою діяльність, виконуючи її за межами того, що вимагалось, тощо [11]. Саме надситуативна активність, неадаптивна діяльність мають важливе значення для становлення особистості у них формуються індивідуальні якості особистості як суб'єкта діяльності, продуктивними та неадаптивними виявами яких є вчинки та діяння індивідуальності, уява, творчість, інтелектуальна ініціатива тощо [12]. Із цього приводу О. М. Ткаченко зауважує, що творчість полягає, передусім, у створенні самого себе. Адже, щоб створити суспільно цінний продукт, необхідно одночасно «створити» і власні здібності. Це не два процеси, а один. Створюючи новий продукт, людина створює саму себе. Творчість можна науково зрозуміти лише як процес саморозвитку, самореалізації, самооб'єктивації [13].

Отже, ідеться про особливий напрям досліджень діяльності суб'єкта, а саме в контексті використання її можливостей щодо особистісного становлення людини, її творчого потенціалу, досягнення найвищого рівня майстерності в діяльності та найвищого рівня сформованості особистості за повнотою характеристик (ознак, критеріїв тощо). Теорія та практика психології засвідчують необхідність досліджень особистості та діяльності в їх єдності.

Вагому роль у психології відіграє системний підхід, який у науці став досить поширеним із 50–60-х років ХХ століття. Системний (або системно-структурний) підхід у психології бере витоки із загальнонаукового принципу системності, який розглядають на різних рівнях узагальненості. Системний підхід у

вітчизняній психології ґрунтується на сформульованому Л. С. Виготським положенні про системну будову вищих психічних функцій. Надалі його використано в роботах О. Р. Лурії як уявлення про системно-динамічну організацію психічних процесів. У практичній психології системний підхід поширився на сімейну психотерапію (М. Боуен, А. Я. Варга, С. Минухін, А. С. Співаковська, О. В. Черніков та ін.) [1]. Нині його конкретизовано стосовно специфіки предмета психології.

Суть й основні позиції системного підходу у психології можна узагальнити на підставі праць Б. Ф. Ломова, Д. В. Лубовського, К. К. Платонова, В. В. Рибалки, О. М. Ткаченка та інших учених: 1) розуміння психічного явища, його вивчення, інтерпретацію, вплив на нього необхідно сприймати як систему, тобто як певну цілісність, до якої належать окремі елементи, між якими наявні зв'язки і відношення; 2) системність наукового пізнання та відповідного знання є наслідком і відображенням системних взаємозв'язків, притаманним дійсності. Тому під час вивчення об'єкта важливо враховувати всі його аспекти та зв'язки; 3) система не зводиться до суми елементів, а має структуру (наприклад, структура особистості за К. К. Платоновим); 4) властивості елементу залежать від його місця в структурі (підструктури зумовлені, передусім, соціальним чи біологічним чинниками); 5) складові системи – підсистеми – можна розглядати як самостійні системи (наприклад, підструктура спрямованості має власну структуру); 6) кожне психічне явище, яке розглядають як систему, належить до більш загальної системи (психічні властивості особистості є підсистемою у структурі психіки); 7) шляхи, напрями, засоби впливу (формування, розвитку, корекції) визначають тим, до якої більш загальної системи належить психічне явище як підсистема (наприклад, формування потреб залежить від умов формування спрямованості й особистості загалом, насамперед – впливом через референтну соціальну групу особи тощо). Коли йдеться про значення та призначення системно-структурного аналізу, на думку О. М. Ткаченка, саме він дає змогу розглянути якісну своєрідність статичних утворень психіки, її системну будову, її приналежність до рівневих систем, що взаємодіють [13].

Дослідник В. В. Нікандров стверджує, що для психології вкрай важливе бачення психіки як складно структурованої системи із власною будовою, функціями, а архіважливим є бачення психіки як підсистеми людини, гармонійно поєднаної з іншою підсистемою людини – організмом, який також виконує

свої специфічні функції [2]. У зв'язку із цим Б. Ф. Ломова зазначав, що психіку слід вивчати як диференційовану й організовану цілісність. Важливо здійснювати перехід від одного плану дослідження психіки до інших, поглиблювати та синтезувати знання про неї [9]. Один із методологічних принципів, запропонованих Б. Ф. Ломовим, полягає в необхідності вивчення об'єктів психологічної науки як систем і аналізі об'єктів на рівнях – макро-, мезо- і мікро-. Відповідно до системного підходу, психіку людини необхідно досліджувати на чотирьох рівнях: 1) людина в системі суспільних відносин. Вивчають особистість, діяльність, спілкування в глобальному аспекті; 2) структура особистості, діяльності, спілкування; 3) психічні процеси та психічні стани людини; 4) фізіологічна основа психічної діяльності. Тобто вивчення психічного доцільно здійснювати від найбільш до найменш загальних рівнів. Глибоке вивчення явища передбачає аналіз тих психічних станів і процесів, на яких воно ґрунтується, закріплення особливостей яких сприяє становленню певних особистісних якостей. Поглиблене вивчення явища охоплює вивчення й фізіологічної основи становлення та вияву досліджуваного явища, починаючи від сформованості та функціонування мозкових структур і завершуючи фізіологічними ознаками вияву конкретної складової психіки, її особливостей (наприклад, особливостей певного аналізатора як основи конкретної спеціальної здібності особистості тощо). Результати вивчення на всіх зазначених рівнях уможливує повноту вивчення людини, її психічного складу.

Етапність здійснення системно-структурного аналізу психічного явища запропонував К. К. Платонов [14], а саме:

1. З'ясовують, яке психічне явище обрано як цілісність.
2. Визначають, що є елементами цілісності, тобто тими, що вже не поділяються та є порівняно зіставлюваними у психіці.
3. Встановлюють найсуттєвіші та найзагальніші зв'язки між елементами й між кожним із них та цілісністю.
4. Визначають підсистеми, підструктури, до яких належать елементи, тобто з'ясовують компоненти цілісності.
5. Окреслюють ієрархію компонентів (їх субординацію).
6. Здійснюють інформаційно-структурний синтез – узагальнення інформації щодо всіх елементів, компонентів, їхніх зв'язків для поглиблення знань про ціле. Послідовний аналіз психічного явища за визначеними етапами уможливує отримання всебічної інформації щодо досліджуваного явища, а це є необхідною умовою як його опису, так і ефективної роботи з ним.

Висновки. Таким чином, «системний підхід надає можливість інтегрувати та систематизувати психологічні знання, вилучати надмірність накопиченої інформації, скорочувати обсяг і підвищувати наочність описів, обмежувати суб'єктивізм в інтерпретації психічних явищ. Він сприяє виявленню прогалин у знаннях про конкретні об'єкти, їх неповноти, визначити завдання подальших досліджень, подеколи навіть передбачити властивості об'єктів, інформації про які бракує, шляхом екстраполяції та інтерполяції наявних знань» [2].

Використання у психології методологічних підходів є потужним засобом удосконалення побудови та збагачення теорії науки, а також підвищення ефективності її застосування на практиці з метою досягнення позитивних зрушень у розвитку та житті людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лубовский Д. В. Введение в методологические основы психологии / Д. В. Лубовский. – М. ; Воронеж, 2007. – 224 с.
2. Никандров В. В. Методологические основы психологии / В. В. Никандров. – СПб. : Речь, 2008. – 235 с.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2007. – 713 с.
4. Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників / В. В. Рибалка. – Київ : Деміур, 1998. – 160 с.
5. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології / В. В. Рибалка. – Київ : Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
6. Выготский Л. С. Собрание сочинений. В 6 т. Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – С. 244–256.
7. Леонтьев А. Н. Общее понятие о деятельности / А. Н. Леонтьев // Основы теории речевой деятельности. – М. : Наука, 1974. – С. 5–20.
8. Леонтьев А. Н. Понятие отражения и его значение для психологии / А. Н. Леонтьев // Сборник материалов XVIII Междунар. психол. конгресса (Москва, 4–11 авг. 1966 г.). – М. : Наука, 1966. – С. 8–20.
9. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические основы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 445 с.
10. Леонтьев А. А. Что такое деятельностный подход в образовании? / А. А. Леонтьев // Начальная школа: плюс-минус. – 2001. – № 1. – С. 3–6.
11. Петровский В. А. Личность в психологии: парадигма субъективности / В. А. Петровский. – Ростов н/Д. : Феникс, 1996. – С. 320–335.
12. Асмолов А. Г. Основные принципы психологической теории деятельности / А. Г. Асмолов // А. Н. Леонтьев и современная психология. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – С. 118–127.
13. Ткаченко О. М. Принципи і категорії психології / О. М. Ткаченко. – Київ : Вища шк., 1979. – 200 с.
14. Платонов К. К. О системе психологии / К. К. Платонов. – М. : Мысль, 1972. – 216 с.

REFERENCES

1. Lubovskiy, D.V. (2007). *Vvedenie v metodologicheskie osnovy psihologii [Introduction to the methodological basis of psychologists]*. Moscow-Voronezh [in Russian].
2. Nikandrov, V.V. (2008). *Metodologicheskie osnovy psihologii [methodological basis of psychologists]*. SPb.: Rech [in Russian].
3. Rubinshtein, S.L. (2007). *Osnovy obscei psihologii [The Basics of General Psychologists]*. SPb.: Piter [in Russian].
4. Rybalka, V.V. (1998). *Osobystisnyi pidkhid u profilnomu navchanni starshoklasnykiv [Personality approach in profile education of senior pupils]*. Kyiv: Demiur [in Ukrainian].
5. Rybalka, V.V. (2003). *Metodolohichni pytannia naukovoï psykhologii [Methodological issues of scientific psychology]*. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
6. Vygotskii, L.S. (1984). *Sobranie sochinenii [Collected Works]*. (Vols. 1-6). Moscow: Pedagogika [in Russian].
7. Leontev, A.N. (1974). *Obscee poniatie o deiatelnosti [General concept of activities]*. *Osnovy teorii rechevoi deiatelnosti, Fundamentals of the theory of speech activity*, 5-20. Moscow: Nauka [in Russian].
8. Leontev, A.N. (1966). *Poniatie otrajeniia i ego znachenie dlia psihologii [The concept of reflection and its significance for psychology]*. Moscow: Nauka [in Russian].
9. Lomov, B.F. (1984). *Metodologicheskie i teoreticheskie osnovy psihologii [Methodological and theoretical bases of psychology]*. Moscow: Nauka [in Russian].
10. Leontev, A.A. (2001). *Chto takoe deiatel'nostnyi podhod v obrazovanii? [What is an activity approach in education?]*. *Nachalnaia shkola: plus-minus, Elementary school: plus or minus*, 1, 3-6 [in Russian].
11. Petrovskii, V.A. (1996). *Lichnost v psihologii: paradigma subektivnosti [Personality in psychology: the paradigm of subjectness]*. Rostov-na-Donu: Feniks [in Russian].
12. Asmolov, A.G. (1983). *Osnovnye principy psihologicheskoi teorii deiatelnosti [Basic principles of the psychological theory of activity]*. *A.N. Leontev i sovremennaia psihologiia, A. Leontiev and modern psychology*, 118-127. Moscow: MGU [in Russian].
13. Tkachenko, O.M. (1979). *Pryntsypy i katehorii psykhologii [Principles and categories of psychology]*. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
14. Platonov, K.K. (1972). *O sisteme psihologii [On the Psychology System]*. Moscow: Mysl [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 14.02.2018

Khokhlina O. – Doctor of Psychology, Professor, Professor of the Department of Juridical Psychology of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine; e-mail: epkhokh@ukr.net; ORCID 0000-0002-2126-5011

Problems of Methodological Approaches in Psychology

When determining the theoretical basis of scientific research or the practical activity of a psychologist, a special attention is given to the choice of methodological approaches – theoretical positions for understanding the psychic phenomenon, its study, interpretation, influence on it. The article, which is the result of theoretical study

of the problem, reveals the content of the main methodological approaches in psychology – personal, activity and systematic. Understanding and using these approaches is considered as a means of improving the construction and enrichment of the theory of science, as well as increasing the effectiveness of its application in practice with the goal of achieving positive changes in the development and life of man. The personal approach suggests that the person, his study and development should be approached as a person who is characterized by the integrity, uniqueness, uniqueness of the "I", and the consideration of each individual mental property must be carried out in the context of the personality as a whole. The most important conceptual basis of the personal approach is the concept of a person as an integral entity with a certain psychological structure. Individual and age components are considered as components of the personal approach,. The activity approach is used to understand the essence of the mental, its origin, forms of existence and manifestation, its purpose and formation (development, correction). The content of the activity approach is defined in the context of the classical cultural and historical concept of activity and more modern – subject-activity. The essence of the systemic approach is that the understanding of a psychic phenomenon, its study, interpretation, influence on it must be approached as a system, that is, a certain integrity, which includes individual elements that are in certain relationships and interrelations. It is noted that the system-structural analysis allows us to consider the qualitative uniqueness of the static formations of the psyche, their systemic structure, their inclusion in the level-dependent interacting systems.

Keywords: methodological approach; personal approach; activity approach; systematic approach.